

HÁBORÚ ÉS LAKÁSKÉRDÉS

íRTA:

DR TÖMÖR ERNŐ

R BUDAPESTI DUNABALPARTI ROKKRNT-ISKOLA
FŐORVOSA

BUDAPEST, 1916.

SINGER ÉS WOLFNER KIADÁSA

A háború után megújuló Magyarország egyik legfontosabb problémája a lakáskérdés. Nálunk az otthon nemcsak az általános életfeltételek egyike, hanem gazdasági életünk és közegészségi kultúránk tulajdonképpeni alapja.

A háború előtti Magyarország három vérző sebe: az amerikai kivándorlás, a gyermekhalandóság és a tüdővész volt. Hogy ezek mily szorosan függenek össze egymással, azt a felületes szemlélő alig képzelné. Az Amerikába vándorlás kifejlődésének szomorú arányait főképpen az okozta, hogy földjét imádó népünk nem tud földhöz jutni és így elveszti a legtermészetesebb és legbensőbb kapcsolatot a hazával. De a tudomány kimutatja, miszerint a megdöbbentő gyermekhalandóság is jórészt onnan ered, hogy népünk igen kezdetleges és kedvezőtlen lakásviszonyok között tengődik, a tuberkulózist pedig egyenesen lakásbetegségnek minősíti a higiéné.

És ha már a háború előtt lakásínségben szenvedtünk, hogyan leszünk majd ezzel a háború után?

A háború alatt szünetelt az építkezés, a további tervezések teljesen elmaradtak, úgy hogy ez irányban példátlan stagnáció és visszaesés állott be. Pedig a háború nem hogy megapasztaná, hanem inkább megsokszorozza

a szükségleteket, főleg a *kislakásokban*, mert sokan, akik azelőtt nagyobb lakást bírtak, azután majd kisebbre húzódnak össze. Továbbá a népesség közismert áramlása a centrumok felé, mely a falvak lakosságát évtizedek óta a város felé ragadja, a háború által még csak jobban, fokozódik. Mert a katonává való kiképzés és esetleges kórházi tartózkodás azzal a jelentőséggel bír a népre, hogy a falu gyermekét városivá szoktatja és avatja. Ehhez járul majd, hogy a háború után szükségszerűen bekövetkező ipari fellendülés sok munkaerőt vonz a nagyvárosokba.

A háború befejeztével tehát föltétlenül a lakásínségnek olyan fokával kell számolnunk, amilyennel még nem állottunk szemben. A viszonyoknak ez irányban való oly fokú rosszabbodása fog bekövetkezni, melynek végzetes hatása szintén fölé a háború nagy kártevéseivel. Nemcsak a jövő mérlegelése vezet bennünket ehhez a megállapításhoz, de erre nézve kemény leckét szolgáltat a múlt is. Németország pl. a 70-71-ik győzelmes hadjárat után oly lakásínségbe jutott, hogy utcai zavarásokig fajuló elégedetlenség lett úrrá a csatákból diadalmasan megtért népen. Az előre látásnak vétkes hiánya volna e tényeket tudva, az orvoslásról előre nem gondoskodni.

A lakáskérdés elsősorban telekkérdés. Ha a telkek ára drága, akkor az építető kénytelen azt nagyon kihasználni, tehát kis területen lehetőleg sok lakást létesíteni. Ez a bérkaszárnnyák keletkezésének *egyik oka*. Természetesen *a telek drágasága a bérlakások árában is érezteti káros hatását* és a lakásbérek magas volta maga után vonja, hogy a bérlő is lehetőleg sokakkal akar osztozni a teher viselésében, így jutunk el a lakások *zsúfoltságának*

kérdéséhez, amely közegészségügyünk rákfenéje.

És ha nyomon követjük a kérdést, akkor eljutunk annak belátásához, hogy *a lakás, illetve telekkérdés csupán a földbirtok igazságos reformjával oldható meg.* így torkollik lakásügyünknek tisztára higienikus nagy kérdése egyenesen a szociálpolitikába. A nemrégiben nálunk járt *Damaschke* Adolf berlini tanár most új kiadásban megjelent könyvében a módozatok egész sorozatát vonultatja fel, hog}· miként szervezte Németországban állam, város és társadalom a sikeres harcot a mesterséges telekdrágítás, a spekuláció ellen. Mert nem természetes okok azok, amelyek a lakáskérdésnek ezt a vigasztalan képét teremtik, nem a túlszaporodás, nem a városok gyors fejlődése, hanem egyesek számító üzérkedése. Aki akár Budapesten, akár bármely más hazai nagyvárosban jár, a beépítetlen, kihasználatlan területek olyan tömegét találja, amely a lakosság hasonlíthatatlanul nagyobb számának tudna otthont teremteni. És a parlagon heverő területek mellett közvetlenül ott állnak a bérkaszárnnyák, amelyeknek zsúfolt helyiségeiért horribilis béreket fizetnek a lakóik.

Budapest területének kis része volt beépítve és a legtöbb kültelek beépítetlenül állott, de azért ott láttuk az üres telkeket, réteket a hatemeletes bérházak tövében az Angyal földön, csakúgy, mint a Lágymányoson vagy a külső Ferencvárosban. Az üres telektömbökből itt-ott kimeredő óriás bérkaszárnnyák a telkekkel való üzérkedésnek valósággal kiáltó jelképei.

A lakásérdekeltség megtörése, a telekspekuláció legyőzése sohasem volt olyan aktuális kérdés, mint ma. A háború végét még nem

láthatjuk, de közég már annak órája, hogy hazatérnek azok, akik e földért küzdöttek, véreztek és akik ugyancsak nem szolgáltak rá arra, hogy a háború előttinél még rosszabb, még súlyosabb lakásviszonyok közé jussanak.

Kétségtelen, hogy főleg a rokkantak járadékainak ingatlan szerzésére való felhasználása jelentékeny nehézségekkel van egybekötve. Nélkülözzük azokat a számadatokat, amelyek akár hozzávetőlegesen is tájékoztathatnának bennünket a rokkantak várható élettartama felől. Még bonyolultabbá teszi a számítást, hogy más és más megítélés alá kell, hogy essenek a belbeteg rokkantak, mint a sebésziek. De ha tekintetbe vesszük, hogy még a magánbiztosító vállalatok is foglalkoznak a nem teljeseit egészséges egyének biztosításával — természetesen nagyobb díjtételek mellett — mennyivel inkább kell kutatnunk a megoldás módját, ha nem nyereszkesre berendezett társulatok céljairól, hanem rokkant hőseink végleges ellátásáról van szó.

A haza fogalma synonym a magyar nyelvben a házzal, egyaránt jelenti az egyéni tűzhelyt és a nemzet otthonát. De ha a harctérről visszatérő nem találja meg a maga és családja részére azt az otthont, mely vele a közös hazát érzékelteti, akkor joggal kérdezheti: kiért-miért folyt a nagy küzdelem?

Ennek a gondolatnak pedig megszületnie sem szabad, mert akik e földért szenvedtek, azoknak joguk is van ehhez a földhöz.

A probléma megoldása nálunk jóval könnyebb, mint sok más államban, csak a helyes megszervezéséhez kell hozzáfognunk és egy cél szolgálatában sorakoztatnunk mindazokat, akik együttéreznek a nagy kérdésben.

A külföldi municípiumok nagy telkeket

vásárolnak össze és ezt, azzal a kikötéssel parcellázzák, hogy amennyiben a vevő bármikor el akarná adni, az, elővételi jog a parcellázót illeti. Ez az egyszerű kikötés elejét veszi a felosztott telkekkel való üzérkedésnek és lehetővé teszi, hogy a municipium olyanoknak adja telkeit, akik építésre, lakásra akarják használni. Nálunk a helyzet sokkal könnyebb, mert úgy az államnak, mint nagyobb városainknak óriási ingatlanai vannak, amelyek az ilyen felosztást nagyon megkönnyítik. És az ilyen irányú mozgalom nemcsak a háborúszülte pillanatnyi szükséglet megszüntetését jelenti, hanem a városfejlesztő programnak szerves alkatrésze. Ha a városok lakossága nem bérházakban tömörül, hanem kertvárosokban oszlik el, amely lehetővé teszi saját fogyasztása egy részének (zöldség, gyümölcs, baromfi, tej, méz, stb.) termelését, akkor a közéletmezés kérdései is óriási lépéssel jutnak előre. A kertgazdaságoknak illetően szervezése az élelmiszerpiacnak éppen azt a részét tehermentesíti, amely legkevésbé bírja a nagyvárosi rendezést, a gyorsan romló élelmicikkek termelését. Igen jelentékeny előnye ennek a rendszernek továbbá, hogy mind a házi hulladék és moslék ott helyben a takarmányozás és trágyázás céljaira fordítható, holott a mai bérkaszányarendszer mellett az összegyűjtés és fuvarozás aránytalanul magas költségei miatt alig értékesíthetők. Maga a megmunkálás a különben ipari foglalkozással bíró egyének által szabad óráikban végeztetik, akiknek illetően mezőgazdasági munkája nemcsak keresettöbbltet hoz, hanem testüknek szabad levegőn való üdülését is jelenti. Az ipari pályák egészségügyi hátrányait a kerti foglalkozás és a megfelelő lakás oly sikerrel

ellensúlyozza, hogy ezáltal népegészségügyi intézkedéseinek legfontosabbikává válna.

Látnivaló, hogy a városfejlesztésnek ez a neme nemcsak a lakóhelyek számának emelését, hanem ezzel harmonikusan az élelmiszer termelését, a hulladékeltakarítást, stb. is megteremti.

A lakáskérdés kertvárosszerű rendezése főtevézőjének a városokat, továbbá az államot és társadalmi szervezeteket kell tekintelnünk. Nemcsak utópisztikus, de a témieges megvalósulás szempontjából egyenesen káros volna azonban, ha e tényezőktől azt váránánk, hogy mindent készen adjanak. Csupán az egyesek öntevékenysége az, amely tartós, jó eredményre vezethet és ennek lehetővé tétele az állam és társadalom feladata. A városok, az állam, vagy jótékonyági alapon álló szervezetek rendelkezésre bocsáthatják a szükséges ingatlanokat, de nem mint ajándékozók, hanem csupán mint a mozgalom megindítói, szervezői, akik nyújtott javakért megfelelő ellenértéket nyernek.

Bocsássák rendelkezésre a telkeket az említett tényezők, de azok megszerzése és beépítése csak az egyesek járadékának e célra való átengedése, vagy az érték másnemű törlesztése által, de mindenkor lakói öntevékenysége árán jusson birtokába. Nem ajándékozásra van szükség, hanem a lakásügy tervszerű rendezésére, hiszen a kislakások létesítése mindenkor, mondhatni, kockázat nélküli vállalkozás volt; sajnos, éppen ezért vetette magát reá olyan nagyon az üzérkedés. De ha a háború előtti időben biztos vállalkozás volt a kislakások létesítése, a háború olyan alkalmi okot teremtett, amely még veszélytelenebbé teszi azt.

A rokkantak, özvegyek, árvák ellátása, a

vitézségi érmek díjai olyan, évi járadékot jelentenek, melyekért maga az állam szavatol. Ezek az év járadékok válhatnak az ingatlan megszerzése alapjául és nyújtanak biztosítékot a földet rendelkezésre bocsájtóval szemben.

Ha az állam elősegíti, hogy a járadékosai jövedelmük egy részét ingatlan szerzésére fordíthassák, úgy az ügy sikere jórészt biztosítva van. A lakásügy gyökeres rendezésére az égető szükségleten kívül, mint fontos *alkalmi ok* szolgál, hogy a háború által nemzetünk nagy tömegei váltak fix járadék élvezőivé, akik, ha üzérkedéstől ment áron telkekhez jutnak, úgy minden föltételük megvan tűzhelyük megszerzésére. *Az állam már fizeti a járadékot ezreknek és ezreknek, kihasználatlan nagy földterületek már évszázadok óta városaink, községeink birtokában vannak : most sorakoznia és tömörülnie kell a magyar társadalomnak, hogy előkészítse, szervezze, diadalra vigye a lakáskérdés megoldásának ezt a nagy ügyét.*

Azok a nagystíli alkotások, amelyeket a Rokkantügyi Hivatal rövid fennállása óta teremtett, jogosítanak annak feltevésére, hogy ügyvezetőjének, *gróf Klebelsberg Kuno államtitkárnak szociálpolitikai programjába ez a kérdés is ugyanolyan támogató megértéssel fog beleilleszkedni, mint az általa eddig megoldott problémák.*

A rokkantak, az özvegyek és árvák ellátására nagyon sok történt már, főleg ha azt a háború előtti mértékkel mérjük. De az intézkedések legtöbbje csak olyan lehetett, amely a pillanat szükségleteivel számolt, hiszen naponta változik még a helyzet és senki sem tudhatja, mennyi lesz a támogatásra jogosultak száma és milyenek lesznek az állam pénzügyi

viszonyai. A rokkantügy végleges megoldása azonban csak a lakáskérdéssel kapcsolatban lesz megoldható, mert csupán így lehet a háború sújtottainak anyagi viszonyait és egészségügyi helyzetét egységesen szabályozni. *Már pedig a rokkantügynek éppen ott van a súlypontja, hogy gazdasági problémák bogozódnak össze egészségügyi kérdésekkel.*

* *
*

Hazai lakásviszonyaink orvoslása, valamint a háború sújtottainak: a rokkantaknak, özvegyeknek, árváknak ellátása csak úgy vezet sikerre, ha visszatérünk az anyaföldre és megnyerni iparkodunk kincseit minden eszközzel, amit a modern műveltség rendelkezésünkre bocsát. Ennek a visszatérésnek formája a városokhoz csatlakozó telepítés, kertváros, melynek nagy előnyeit összefoglalni nemcsak azért hasznos, mert az ügy fontosságát domborítja ki, hanem mivel egyszersmind megjelöli az irányokat, ahonnan joggal várhatjuk a segítséget és támogatást ilyen irányú mozgalom megteremtéséhez.

Évtizedes állami munkára tekint vissza a *belső telepítés* ügye, vagyis a kevésbé művelt és lakott területeknek olyan vidékekről való benépesítése, melyek már nem bírnak lakosaiknak a tisztességes megélhetésre elegendő munkaalkalmat nyújtani, de eddig olyan eredményeket nem tudott elérni, amelyet ez a fontos kérdés megérdemelt volna. A belső telepítés hatalmas támaszt nyerne a lakáskérdés megoldását kívánó akcióval, mert ezáltal tudatos irányítást kapna a népesség vándorlásának útja, olyan irányt, amely állami, nemzetgazdasági és kulturális érdekeinknek megfelel. Igazi sikerre a beltelepítés csak akkor vezet-

het, ha nem szorítkozik kevészámú nagy telepre, hanem szerte-széjjel az ország minden vidékén, lehetőleg minden megyéjében létesül. Népünknek szülőföldje, vidéke iránt érzett szeretete olyan nemcsak nemes, de az államfenntartás szempontjából nézve is oly nagyjelentőségű érzelem, amelyet ápolni, fokozni, erősíteni kell, vele nem számolni, sőt a telepítés olyan fajtát propagálni, amely ezt az érzést csökkenti, egyenesen káros. Az új telepítések akkor lesznek kedvesek, vonzóak rokkant hőseinknek, az elesettek özvegyeinek, árváinak, ha azon a tájékon létesülnek, ahol ők eddig éltek, ha annak a vidéknek népszokásaival számolnak, amely eddig is megszokott környezetük volt.

E ponton kapcsolódik be akciónkba a városok fejlesztésének kérdése. A háború okozta hiányokat szolgáló telepítések, mint már fentebb kifejtettük, nem keletkezhetnek úgy, mint teljesen új községek, szervezetek, hanem mint meglevő városok, a mai idők szellemének, szükségleteinek megfelelően létesített részei, kertes elővárosai. Reámutattunk, hogy a falusi lakosságnak a városokba özőnlése évtizedek óta fennáll és ezt az irányzatot a háború csak öregbítette. Amennyiben tehát belső telepítéseink létesítésekor elmulasztjuk ezzel a jelenséggel számot vetni, úgy olyan folyamat ellen küzdünk, amelyet aligha fog sikerülni legyőzni. De nem is volna méltányos és helyes, hogy népünk eme törekvésének akkor vessünk gátat, amikor legjobbaink jutalmazásáról, nemzetünk elite-jének kitüntetéséről, a háború sújtottainak ellátásáról van szó. Ellenkezőleg, az új telepítések megszervezésében kell akként eljárunk, hogy kerüljük a város ártalmait és megmentjük a falu előnyeit az új

lakosok számára. A falusi népnek a városba áramlását megszüntetni nem tudjuk, de igenis hatalmunkban áll a városok fejlődését falusiassá tenni, az egyoldalú ipari foglalkozáson kívül a belterjes mezőgazdasági munkának területet nyitni.

És erre nemcsak a háború jutalmazandóinak és ellátni valóinak szempontjából van szüksége, hanem *a városok tudatos és tervszerű fejlesztése* érdekében is. Ismételve szomorúan megállapított tény, hogy városaink terjeszkedésének nem a célszerűségi és természeti viszonyok szabnak irányt, hanem a telekspekuláció, vagy az ötletszerűség. Ez a tény pedig sokszorosán megbőszülj a magát úgy a lakáskérdésben, mint a népelelmezésben, a közegészség két legnagyobb tényezőjében. Ezzel a tehetetlenséggel szemben, amely hatalmas támaszt nyer számos elavult törvényünkben, meg kell végre mozdulnunk. A városok nemcsak hőseink, és családjaik részére létesítik a boldogulás alapját, az egészséges lakást, hanem egyúttal saját fejlődésüket is helyes irányba terelik. Azok a most létesülő telepek, amelyeknek közművei (út, világítás, csatornázás, vízvezeték) nemcsak a háború sújtottjainak részére teszik lehetővé a. hygiène követelményeinek megfelelő lakást, hanem mindenki számára, aki erre a gondoskodásra reászorul. Munkáslakások, tisztviselőtelepek és más egyenemű jellegű telepek létesítéséről már régen eltérnek mindenütt, a most létesülő telepeknek is azt a természetes *vegyességét* kell követni, ami régi meglevő lakótelepeknél, városban, falvakban megvan. Még fokozottabban kell ezt az elvet követnünk a háború sújtottjainak ellátásakor, mivel egyenesen hátrányos volna például kizárólag rokkantakból álló te-

lépet létesíteni. Ha azonban a háború sújtottai a lakosság többi rétegei között szétszórva helyzetnek el, ezáltal a megélhetésük is könnyebbé válik, lelki hatás: szempontjából pedig megszűnnek folyton érezni különleges sújtott helyzetüket.

Városaink, midőn nemcsak a rokkantaknak, özvegyeknek és árváknak, hanem minden reászorulóknak lakást biztosítanak: megfelelnek egyik legfontosabb szociális kötelességüknek, anélkül, hogy különleges költségek terhelnék őket, mert a létesített közműveknél alig okoz különbséget, ha néhány százzal több vagy kevesebb telek részére építik meg.

A kertgazdaságok nagyszámban való létesítése lehetővé teszi az intenzív belterjes gazdálkodást. Az a körülmény továbbá, hogy a városi intelligensebb iparososztály is részben legalább visszatér a mezőgazdaság több ágához, maga után vonja, hogy mezőgazdaságunk színvonala is emelkedik. Nemcsak számbelileg több termelőt lehet így megnyerni a mezőgazdaságnak, hanem kvalitásban olyan emberanyag jut vissza az anyaföld műveléséhez, amely a gépekkel való bánásmódhoz szokott, könyv, tanulmány iránt fogékony, a haladásra mindenkor kedvet érez. És az így megindított folyamat tovább indul a városból, mint központból kifelé, újabb és újabb gyűrűk keletkeznek, amelyek azután a városok élelmezését nemcsak bőségesen ellátják, de mint gyűjtőpontok, a transito-kereskedelem forrásává válnak. Ügyes közlekedési politika, a vicinálisok és hajútak tervszerű kihasználása ennek a fejlődésnek is irányt tud szabni és azt előnyösen befolyásolni.

De nemcsak a mezőgazdasági termelésre

hat intenzíven a lakáskérdés rendezése, lényegesen előmozdítja az ipar fejlesztését is minden fokon, a kisipartól kezdve a gyáriparig. A kisipar nagy hátránya a nagyiparral szemben, hogy sem a beszerzést nem bírja oly jutányosan megejteni, sem a késztermék részére nem tud piacot teremteni. A céltudatosan szervezett telepítéseket könnyű megfelelő gépekkel felszerelt műhelyházakkal ellátni, ahol a szövetkezetekbe tömörült kisiparosok nyers-termékeiket nagyban vásárolhatják, a kész árut pedig ugyancsak közösen értékesíthetik.

A háziipar az utolsó évtizedekben nagy hanyatlásnak indult, aminek jórészt oka a műhely-kérdés volt. A háziipart folytató, higienikus szempontból hasonlíthatatlanul rosszabb helyzetbe jutott, mint a gyártelepek munkása, mert ugyanabban a helyiségben dolgozott, lakott, főzött, hált egész családjával együtt. Beszerzés és eladás tekintetében pedig teljesen olyan sora volt és van, mint a kisiparosnak. Dacára az ismételve megkísérelt felélesztésnek, a háziipart nem lehetett virágzásnak indítani sem állami támogatással, sem kölcsöngépekkel és hasonló eszközökkel, amelyek nem hatoltak a kérdés gyökerére. Ha azonban telepítéseink akként létesülnek, hogy az egyes épületek megfelelő műhelyhelyiséggel láttatnak el, gépek hajtására megfelelő motoros erő áll rendelkezésre, a vételt-eladást szövetkezeti alapon létesítik, akkor komolyan remélhető, hogy a háziipar újra fejlődésnek indul és nemcsak hogy nem kell benne állandó higienikus veszélyt látni, hanem a népjólétnek válik eszközévé.

A kertvárosoknak a gyáripar szempontjából való kiváló jelentőségét legjobban az a tény bizonyítja, hogy éppen a nagy iparvállala-

latok, voltak az elsők, amelyek körzetükben ilyen telepítéseket létesítettek. (Port Sunlight, a nagy szappangyár mellett, Boumville a ka-kaó-gyárral kapcsolatban, stb.) Nemcsak a munkás megélhetése válik könnyebbé, ha a saját telkén megfelelő otthonában lakik, a gyártelepre is nagy előnnyel bír az a tény, hogy van egy kapocs, mely alkalmazottait oda-köti. Viszont az a körülmény, hogy a megszer-zett házat bérbe adhatja, vagy „áruba bocsát-hatja, megadja az alkalmazottak mozgási sza-badságát.

Úgy az ipar, mint a mezőgazdaság szem-pontjából kétségtelenül nagy haladást jelen-tene a lakásügy reformja. Van azonban egy iparág, amelynek ez az ügy voltaképpen élet-kérdés és ez az építőipar. Nem is lehet fel-becsülni annak a jelentőségét, hogy ilyen moz-galomnak helyes mederbe való terelése milyen messzi kihatással lenne építőiparunk jövőjére, mennyivel biztosabbá tenné annak fejlődését, amelyet eleddig többször megrázkódtatott a spekuláció hausse- és baisse-je. Már pedig az építőipar egész sor más iparnak a táplálója, eltartója, és jó vagy balsorsával együtt jár az asztalos, ács, lakatos, kovács, kőműves, üve-ges, szerelő, kárpitos, festék, stb. iparágaknak léte.

Ezeknek a tényeknek egybevetése világo-san igazolja, hogy a lakásügy rendezése nem-csak a mai hygienének alapvető kérdése, ha-nem gazdasági életünknek is egyik legfonto-sabb tárgya. Az amerikai kivándorlás meg-szüntetése és a visszavándorlás megindítása is csak ezen gondolkörben mozoghat. Az anyagi jövedelem fokozása, a megfelelő kultu-rális és hygienikus szükségletek kielégítése mellett nagyobb hatással és vonzerővel bír a

hazában maradásra, mint a legszebb szólások, a lehangzatosabb beszédek, a külföldi magasabb kultúrához szokott véreinket pedig csak ez tudja tartósan idekötni.

De ha a lakáskérdés megoldása nem járna azzal a nagy gazdasági előnnyel, amelyet számtalan külföldi példa és néhány hazai kezdeményezés beigazolt: akkor is meg kellene teremteni, olyan elemi érdeke a közegészségügynek. A háború emberanyagunkban óriási irtást végzett, az elesetteken, meghaltakon kívül igen nagy azok száma, kiknek betegsége csak évek múlva válik nyilvánvalóvá. A születések száma az összes hadviselő államban, tehát nálunk is nagyon lepadt, a ma élő gyermekvilág egy nagyrésze, szülő nélkül maradt. A népélelmezés főleg a városokban nagyon leromlott, amelynek természetes következménye a betegségekkel szemben való ellenállóképesség várható csökkenése. Ezek a körülmények ráterelik a figyelmet a nagy népbetegségekre: elsősorban pedig a tuberkulózisra. A tuberkulózis ellen való küzdelem eszközeinek a múltban a szanatóriumokat és dispensaireket — tüdőbeteggondozó-intézetet — tartottuk. De ezek működése százszor és ezerszer beigazolta, hogy e bevált intézmények egymagukban nem elégségesek, a lakáskérdés gyökeres rendezése nélkül sikerre nem vezethetnek. A szanatórium a gyógyult vagy javult munkaképes betegét elbocsátja — örökké nem tarthatja — és akkor ez hova távozik? Abba a siralmas, lehetetlen lakásba, műhelybe, ahol betegsége kifejlődött. A tüdőbeteggondozó-intézet ellátja ápolóját jó tanácscsal, anyagi segítséggel, de nincs módjában kiemelni őt abból a milieuből, amelyikben beteggé vált. Meggyőződik nap-nap után arról a régi igazságról,

hogy a tuberkulózis főleg lakásbetegség, de nincsen módja segíteni; a baj megállapításánál tovább nem tud jutni.

Kikezdte a tuberkulózis népünk legjavát, a szabad levegőn dolgozó földművesosztályokat olyan mérvben, hogy tuberkulózis halandóság tekintetében Európában Oroszországgal állunk egy színvonalon. Mi lesz azonban véreink sorsa, ha csonkán vagy bénán térnek meg a háborúból és a szabad levegőn folytatott foglalkozásukat szobába kötött iparral kell felcserélniök? Vagy ha szervezetükben valamely belső betegség csirája kezd gyökeret verni? Ha már a háború előtt makkegészséges népünk ilyen nagy százaléka esett a tuberkulózisnak áldozatául, úgy a gyengébb ellen állóképességűek tekintetében nem sok reményünk lehet, ha nem sietünk megváltoztatni az eddigi viszonyokat.

Nem elég, ha az újjáépítés munkájában mindig csak a holt tárgyakra gondolunk, első kötelességünk, hogy az állam legfontosabb támaszának, az emberanyagnak megmentésével foglalkozzunk. Nem volt még pillanat nemzetünk ezer esztendő életében, midőn oly szükséges lett volna minden erőnk megfeszítésével az ember ökonómiájával a legkomolyabban foglalkoznunk és nemcsak az elmulasztottakat pótolni, hanem új alkotásokkal egy szebb és jobb jövő útját kijelölni.

Nemzetünknek a háború által okozott fizikai leromlása nem olyan végzetserű csapás, amelyet ölhetett kezekkel, fatalista módra túrnunk kell: a tudomány megmutatta az irányt, melyen haladva ellensúlyozhatjuk a keletkezett veszedelmeket, hiszen egyrészt olyan ártalmakkal állunk szemben, amelyek fertőző eredetűek, tehát továbbterjedésükben

megakadályozhatók, másrészt olyan természetűekkel, amelyek okai társadalmi, gazdasági és kulturális viszonyainkban rejlenek és ezek megjavításával szintén orvosolhatók.

Nemcsak a humanizmus kívánja, hogy kik e hazáért küzdve beteggé váltak, azoknak a haza adjon módot egészségük visszaszerzésére, hanem a jövő nemzedékről, az egészségesekről való gondoskodás is megköveteli, hogy minden egyes betegnek, tehát fertőző gócnak ellátásával a baj tovaterjedését sikerrel megakadályozzuk.

Hazai közegészségügyünk első igazi lendületét a harmincas évek nagy kolerajárványai adták meg, ezek a pusztító világjárványok tudták csak felrázni elődeinket, hogy megtegyék elemi kötelességüket a higiéné terén. Talán a mai világégés megtanít bennünket, késő utódokat, hogy intézményeink hiányait pótoljuk, hogy a szociális kérdés ezernyi égető baját most, a tizenkettedik órában helyrehozzuk.

